

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

К. Киряков (главен редактор), А. Лютов, В. Никифоров, Д. Давидов, И. Георгиев, И. Костов, К. Гатев, Ст. Кодинов, Ст. Стоилов (зам.-главен редактор), Т. Вълчев, Т. Пачев, Хр. Владов

Отговорен секретар: Пенка Полова

Редактори: Христо Ангелов, Стефан Абаджиев

Коректор-стилист: Н. Маринова

Адрес на редакцията: София, ул. „Аксаков“ № 3, тел. 87-54-07, 8-41-21 (844)

ИКОНОМИЧЕСКА МИСЪЛ

ГОДИНА XXXV КНИЖКА 11 1990

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ ИКОНОМИЧЕСКИ ИНСТИТУТ

СЪДЪРЖАНИЕ

В. Адамов — Финансовият риск във фирмата	3
* * *	
А. Герова — Социално-икономическото макропрограмиране и индикативно планиране в пазарната икономика	11
П. Шапкарев — Икономико-математическото моделиране и приложението му в съвременната икономика	17
* * *	
Л. Чанкова — Оценка на динамиката на оборотните фондове в материалното производство	28
* * *	
М. Котева — Външноикономическите условия за развитието на латиноамериканските страни през 80-те години	39

ИКОНОМИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО

А. Смит — Богатството на народите. Изследване на неговата природа и причини (продължение)	49
* * *	
А. Гранберг — С голям принос към икономическата мисъл: Василий Леонтиев	63

ПРЕГЛЕДИ

Р. Рангелова — Международно сравнение на заетостта на жените в икономиката	78
--	----

НАУЧЕН ЖИВОТ

П. Попова — Прогноза за социално-икономическо и екологосъобразно развитие на България до 2010 г.	89
С. Статев — Конференция на Американската икономическа асоциация	91

ИНФОРМАЦИИ И СЪОБЩЕНИЯ

И. Белева — Републиканска средношколска конференция по икономика и организация	94
* * *	
Кратко съдържание на статите на руски и английски език	95

© Икономически институт на БАН 1990
c/o Jusaator

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

Техн. редактор Р. Асова

Дадена за набор на 7. IX. 1990 г.	Подписана за печат на 26. XI. 1990 г.
Формат 700x1000/16	Печ. коли 6,25
Изд. индекс 12791	Изд. коли 8,10

Годишен абонамент за частни абонати: 10,54 лв. Отделна книжка 1,10 лв.
за службени абонати: 13,20 лв.

Печатница на Издателството на БАН — 1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев“, бл. 6 Поръчка 318

наказва онези, които се поддават на него, и обикновено утежнява наказанието според същото това обстоятелство, което несъмнено би трябвало да го смекчи, именно изкушението да се извърши престъпление. Четвърто, като излага хората на честите посещения и противните проверки на бирниците, той може да им създава много излишни безпокойства, неприятности и притеснения и макар че строго погледнато неприятностите не са разход, те сигурно са равностойни на разхода, с който всеки би бил готов да се избави от тях. По един или друг от тези четири различни начина данъците често могат да бъдат много по-обременителни за народа, отколкото изгодни за владетеля.

Очевидната справедливост и полезност на горните принципи са привличали повече или по-малко вниманието на всички народи. Всички народи са полагали усилия според своите разбирания да направят данъците си толкова равни, толкова твърдо определени, толкова удобни за данкоплатеца по отношение на срок и начин на плащане и съобразени с дохода, който трябва да носят на държавата, и толкова малко обременителни за народа, колкото е възможно. Следващият кратък преглед на някои от главните данъци, които са съществували в различни епохи и страни, ще покаже, че усилията на всички народи не са били еднакво успешни в това отношение (...)

А. Г. ГРАНБЕРГ

С ГОЛЯМ ПРИНОС КЪМ ИКОНОМИЧЕСКАТА МИСЪЛ: ВАСИЛИЙ ЛЕОНТИЕВ¹

В световната икономическа наука на XX век Василий Леонтиев заема забележително място. Неговата дейност като учен получи международно признание. Той е лауреат на Нобелова награда по икономика, удостоен е с ордени от различни страни, член е на много национални академии. През декември 1988 г. гражданинът на САЩ В. Леонтиев беше избран за чуждестранен член на Академията на науките на СССР. Сега името му не слиза от страниците на съветския печат, задават му се въпроси по най-злободневните проблеми на страната. Какво се скрива зад популярността и титлите на Леонтиев? Какво ново той внесе в икономическата наука?

Пътят към откритието

Василий Василиевич Леонтиев е роден на 5 август 1906 г. в Санкт-Петербург. Баща му е бил професор по обществени науки в Петербургския университет, майка му — историк-изкуствовед, а дядо му по бащина линия — собственик на текстилни фабрики. В своите спомени той нарича своето семейство буржоазно, обаче не чуждо на либерални настроения. Баща му дори е организиран стачки във фабриките на дядото, което обаче не е водело до вътрешносемейни конфликти. Гимназистът В. Леонтиев — свидетел на революцията от 1917 г., е участвал в манифестации, помни речите на Ленин и Зиновиев, произнасяни на площада пред Зимния дворец.

През 1921 г. Леонтиев постъпва в Петроградския университет. Тогава е бил едва на 15 години, поради което му е било нужно специално разрешение за приемане в университета. През тези години строго разграничаване между факултетите и специалностите не е имало. Той е започнал да следва философия, след това се прехвърля в социология, но бързо разбира, че това не е същото, което търси. Така, спомня си В. Леонтиев, аз се „добрах“ до икономиката.² Голяма част от времето е прекарвал в библиотеката, като е чел на руски, френски и немски всичко по политическа икономия, започвайки от XVIII век, в резултат на което все повече се отдавал на размисли за дълбокото вътрешно устройство на икономическата система. Неговите свободолюбиви речи обаче не са имали особено благоприятни последиствия за него: няколко пъти е бил в затвора. След много десетилетия той говори

¹ Препечатана със съкращения от ЭКО (Економика и организацията на промишленото производство). Новосибирск, 1990, № 5 (191) и № 6 (192).

² Леонтиев, В. Теории и интелигентен и itineraire. Sous la direction de Bernard Rosier. Paris, 1986, p. 77.

за това време с определена гордост и самоирония: „Определено време в затвора, определено време в университета — това беше добро образование. . . Все едно продължавах дискусията с моите приятели — комунистите. Аз встъпах в дискусии даже със следователите в затвора, които тогава все още бяха интелигентни. Ние водехме с тях в затвора дълги разговори за Хегел, за Маркс и руската философия. Не бих искал отново да преживея посочените събития. Това беше много тежко. Но от друга страна, не исках и да се лиша от натрупания опит. . . Тези преживявания дадоха много за моя мироглед, при това аз не станах много „зъл“. Има немалко хора, които преминаха през революцията и станаха много враждебни към нея. При мен работата не стоеше така.“³

В. Леонтиев започва свои самостоятелни изследвания и превежда книга за стабилизацията на немската марка, предизвиква интерес в Съветска Русия, където тогава се провежда паричната реформа. През 1925 г. той се дипломира като икономист и се обръща към компетентните органи за разрешение да продължи обучението си в Берлин. Имало е и допълнителна причина: безпокойл го е тумор, изискващ квалифицирана медицинска помощ. Това ускорява получаването на съгласие от властите за заминаване. Хирургичната операция минава успешно, без да остави никакви последици. В. Леонтиев постъпва в Берлинския университет, където започва подготовката на докторска дисертация.

През същата 1925 г. той публикува статия, посветена на първия баланс на народното стопанство на СССР за 1923—1924 г. Тази пионерска работа, започната от съветските статистици, която включвала и таблици на междутрасловите връзки, се оказала предшественик на мощното научно направление на междутрасловия анализ, развито по-късно от В. Леонтиев. Статията излязла отначало в Германия и почти веднага нейният превод бил публикуван в сп. „Планово хозяйство“ (без да се посочва, че това е превод). Младият Леонтиев съумява бързо да проникне в същността на съветския баланс на народното стопанство. Едновременно с това той е смятал, че е много важно да запознае германската научна общественост с тази изключително интересна дейност в своята страна, а също така и с критичните си бележки върху нея. И тук той изпреварва отечествените аналитици. За съжаление в СССР по политически мотиви (не мина и без влиянието на Й. Сталин, който нарече баланса „игра на цифри“), това направление не получи достойно развитие чак до края на 50-те години.

В Берлинския университет В. Леонтиев става асистент на професор Вернер Зомбарт — световноизвестен икономист, социолог и историк с неордианарна творческа биография. Той поддържа тесни контакти и с големия икономист-математик и статистик Владислав Борткевич — по произход руснак. По това време в Берлин се намирал и бащата на Леонтиев, работещ като финансов експерт на съветското посолство. През 1928 г. получава степен на доктор по философия за труда си по анализ на цикличността на икономическите потоци, след което става сътрудник на Института по световна икономика към Килския университет.

Един път, разказва В. Леонтиев, в едно килско кафене той обсъждал със свои колеги икономически теми. Към тях се присъединили китайци, които седели около съседна маса. Какво било обаче неговото учудване, когато след определено време той получил от китайския посланик в Берлин официална покана да замине на работа в Китай като съветник на министъра на железниците. В резултат на това В. Леонтиев се отправил на далечно пътешествие. Поставената пред него задача била несъмнено интересна — проектиране на системата на железопътните връзки и рационализация на товаропотоците. (След половин век той с не по-малък ентузиазъм ще решава аналогичен проблем по молба на италианското правителство.) Но в Китай липсвали необходимите статистически материали. И тогава В. Леонтиев

³ Пак там, с. 89.

искал от китайските власти самолет, за да може от въздуха да оцени насоките и бема на товаро- и пасажеропотоците.

След едногодишна работа в Китай той се завръща в Кил. Тук го очаква покана от Националното бюро за икономически изследвания на САЩ. В Америка започва най-важният етап от неговата научна кариера. Националното бюро е разполагало обширна информация, но по мнение на самия Леонтиев то се занимавало с твърде ограничени задачи. Той се опитал да започне там собствени изследвания, обаче не получил необходимата подкрепа. След няколко месеца приема поканата на икономическия факултет на знаменития Харвардски университет. Преди постъпване на работа той преминава, по негови думи, истински „спектакъл за доказателство на своята компетентност“ в диалог с професор Е. Геем. И така, той е в Харвардския университет, където изкарва цели 44 години.

Неговият живот външно се стабилизира. Той се оженва за поетесата Естел Маркс. През 30-те години са му предлагали да се върне в СССР, но информацията от баща му и от други източници го предупреждава за опасност от подобни крачки. И тогава Леонтиев се обръща към Централния изпълнителен комитет на СССР с молба за освобождаването му от съветско поданство. След определено време става гражданин на САЩ. Леонтиев запазва хубаво отношение към своята родина, което доказва със своите постъпки, особено през годините на войната.

В Харвардския университет В. Леонтиев прави заявка за разработката на таблици на междутрасловите връзки на САЩ. Комитетът, който разпределя финансите, смята намерението на учения за утолично, но все пак му отпуска 1400 дол. за наемането на един технически сътрудник за една година. В. Леонтиев започва изследвания, станали главното призвание на неговия живот.

Новият икономически свят

Идеята на В. Леонтиев е била да построи подробна таблица, която да характеризира структурата на икономиката на САЩ и на основата на систематизирана информация и с помощта на математически методи да извърши разнообразни аналитични и прогнозни изследвания. За целта той организира огромна работа за събирането на данни за производствените разходи, пласмента на стоките, разпределението на доходите, структурата на потреблението и инвестициите и т. н., като използва различни статистически преброявания и проучвания в правителствени служби, частни фирми и банки. Резултатът от тази работа беше таблицата за структурата на икономиката на САЩ през 1919 г. Той я нарече таблица „разходи — производство“ (input — output). В съветската икономическа литература е по-прието названието „междутраслов баланс“.

Какви са принципите за построяване на междутрасловия баланс и в какво се състоят неговите аналитични възможности?

Реалните таблици на междутрасловия баланс обикновено включват десетки и даже стотици отрасли и видове продукция. По-лесно е обаче неговата същност да се покаже на базата на окрупнени примери, което самият В. Леонтиев обича да прави. Всички долупосочени данни са взети от книгата му „Икономиката „разходи — производство““⁴.

Нека да приемем, че цялото народно стопанство се състои само от два отрасъла: селско стопанство (производството на пшеница) и промишленост (производството на тъкани). Произвежданата продукция се разпределя за производствено потребление в посочените отрасли и за крайно използване (за непроизводствено потребление, натрупване и т. н.). За производството на всеки вид продукция се израз-

⁴ Leontiev, W. Input — Output. Economics. Second Edition. Oxford University Press, 1986.

ходват средства за производство (даже два вида) и труд. Всички показатели на износката за една година се систематизират в табл. 1.

Таблица 1

Междоотрасловият баланс в натурален израз

Разходи	Производство			
	1. Селско стопанство	2. Промисленост	Крайно използване на продукцията	Общо производство
1. Селско стопанство	25	20	55	100 бушела пшеница
2. Промисленост	14	6	30	50 ярда тъкани
Разходи на труд	80	180	40	300 човекогодини труд

Първите два реда характеризират разпределението на продукцията за различни нужди, а първите две колонки съдържат данни за производствените разходи. Поради това всеки елемент на „Шахматната таблица“ (2x2) има двойко съдържание. Например числото 20 е, от една страна, част от разпределената продукция на селското стопанство, а от друга — елемент на разходите за производството на промишлена продукция. Третият ред показва разпределението на разходите на труд. Третата колонка изразява натуралния състав на крайното използване на продукцията, а също така разходите на труд и непроизводствената сфера (40 единици). Накрая обобщаващата колонка сумира общите обеми на производствената и разпределената продукция и разходите на труд.

Междоотрасловият баланс се съставя и в ценови израз. Да допуснем, че цената на бушел пшеница е 2 дол., цената на един ярд тъкани е 5 дол., а стойността създавана за една човекогодина — 1 дол. (да не се учудваме на тези цифри, те са свършено условни). Като умножим редовете в табл. 1 съответно на 2, 5, 1, ще получим нова таблица.

Табл. 2 характеризира структурата на общия и на крайния обществен продукт по материално-веществен и стойностен състав. Благодарение на ценностните измерители се определят общите разходи за производството на продукцията от отраслите, както и основните макроикономически показатели. Сумата на редовете и на колонките съвпадат. Съвкупният обществен продукт (като сума на продукцията от отраслите на материалното производство) е равен на 450. Крайният продукт (както производеният, т. е. добавената стойност, така и използваният) е равен на 260. Междинният продукт (сумата на потоците от шахматната част на таблицата, т. е. фондът за текущото производствено потребление) е 190. Изчисляването на продукцията (общите доходи) в сферата на непроизводствените услуги (40 ед.) води към модификация на макроикономическите показатели. Крайният продукт се

Таблица 2

Междоотрасловият баланс в ценови израз (дол.)

Разходи	Производство			
	1. Селско стопанство	2. Промисленост	Крайно използване на продукцията	Общо производство
1. Селско стопанство	50	40	110	200
2. Промисленост	70	30	150	250
Добавена стойност	80	180	40	300
Общи разходи	200	250	300	450
				(490)

увеличава до 300 (аналог е на съвкупния национален продукт), а съвкупният обществен продукт — до 490⁶.

Да се върнем към табл. 1. Като разделим показателите на първите две колонки на обемите на общото производство на продукцията, ще получим коефициентите на материалите и трудовите разходи за производството на всеки вид продукция. В. Леонтиев ги нарича „технически“ коефициенти, като използва следните означения: a_{ij} — разходи на i -тата продукция за производството на единица j -та продукция, i_j — разходи на труд за производството на единица j -та продукция. В нашия пример коефициентите a_{ij} образуват квадратна матрица (таблица)

$$\begin{bmatrix} 0,25 & 0,40 \\ 0,14 & 0,12 \end{bmatrix},$$

където коефициентите i_j образуват вектор-ред: [0,80 3,60]. В. Леонтиев обича да сравнява колонките на коефициентите за разходите на производството на различните видове продукция с кухненски рецепти.

Нека да означим математическите символи на другите показатели: x_{ij} — разходи на i -тата продукция за производството на целия обем на j -тата продукция, y_i — обемът на крайното използване на i -тата продукция. Сега съотношенията на показателите за производството и разпределението на продукцията може да се изрази със системата от две уравнения:

$$x_1 - 0,25 x_1 + 0,40 x_2 + y_1$$

$$x_2 - 0,14 x_1 + 0,12 x_2 + y_2.$$

Тази система от уравнения, изведена от табл. 1, получава нещо като самостоятелен живот. Ние можем да изменим значенията на отделните величини x_i и y_i и да определим влиянието на тези изменения върху другите величини. За методологията на междоотрасловия баланс е типична такава задача: установяват се определени „задания“ върху обемите на крайната продукция на y_i (те изразяват социално-икономическите цели) и чрез решаването на система от уравнения се намират необходимите обеми на общите производства x_i .

Решението на тази задача се опростява, ако предварително се изчисли матрицата на коефициентите на пълните народностопански разходи (за целта се използват специални начини за изчисляване, в т. ч. и „обръщане на матрицата“). Всеки елемент на тази матрица характеризира обема на производството на i -тата продукция, необходима за получаването на единица j -та крайна продукция. На нашия пример съответства следната матрица на коефициентите на пълните народностопански разходи за продукцията:

$$\begin{bmatrix} 1,457 & 0,6623 \\ 0,2318 & 1,2417 \end{bmatrix}.$$

Тези коефициенти отчитат не само преките, но и косвените материални разходи, обусловени от цялата система на междоотрасловите връзки в народното стопанство. Например коефициентът $A_{11}=1,457$ включва единица пшеница, непосредствено насочвана за крайно използване, преките разходи на пшеница за пшеница ($a_{11}=0,25$) и косвените разходи (0,207). Коефициентът $A_{12}=0,6623$ включва пре-

⁶ По повод на необходимостта от включване на продукцията и доходите на сферата на услугите в макроикономическите показатели цели десетилетия се водеше борба с „буржоазната“ статистика. Сега страстите позатихнаха. Държавният комитет на СССР по статистика официално изчислява съвкупния национален продукт, като взема под внимание продукцията (доходите) на сферата на услугите.

ките разходи на пшеница за тъкан ($a_{12}=0,40$) и косвените разходи на пшеница за тъкан (0,2623). Сега обемите на общото производство при всякакви „задания“ или търсене на крайна продукция можем да намерим по простите формули:

$$x_1 = 1,457y_1 + 0,6623y_2$$

$$x_2 = 0,2318y_1 + 1,2417y_2.$$

Коефициентите на пълните трудови разходи (L_i), съдържащи се в единица произведена продукция и необходимите за получаване на единица крайна продукция се намират по формулата $L_j = \sum_i L_i A_{ij}$. За нашия пример $L_1=2,2703$; $L_2=5$, т. е.

пълните разходи на труд превишават преките съответно 2,84 и 1,39 пъти.

Таблицата на междуотрасловия баланс е отправен пункт за анализа на междуотрасловите зависимости на цените. Нека да означим цената на j -тия продукция p_j . Структурата на цената включва материалните разходи, измерени в цените и добавената стойност. Коефициентите на добавената стойност r_j намираме от табл. 2: $r_1=80/100=0,8$ (1 дол. за 1 бушел), $r_2=180/150=3,60$ (дол. за 1 ярд).

Съставяме система от уравнения на цените:

$$p_1 = 0,25p_1 + 0,14p_2 + 0,80$$

$$p_2 = 0,40p_1 + 0,12p_2 + 3,60.$$

Решението на тази система, както и следваше да се очаква, дава $p=2$, $p=5$. Но ние можем да изменим условията на задачата, например да изчислим новите цени при изменящи се коефициенти r_j . В този случай също е удобно да се използват коефициентите на пълните материални разходи:

$$p_1 = 1,457r_1 + 0,2318r_2$$

$$p_2 = 0,6623r_1 + 1,2417r_2.$$

Нека r_1 е=1,0, а величината r_2 не се изменя. Тогава p_1 ще се увеличи на $1,457 \cdot 0,2=0,291$, p_2 — на $0,6623 \cdot 0,2=0,325$. Можем да решим и другата задача: да определим някои нови оценки и да анализираме тяхното влияние върху другите цени.

Разгледаните примери могат да създадат илюзията за леснодостъпност на анализа на междуотрасловите взаимозависимости. Но да си представим реалната икономика, в която съществуват стотици отрасли, произвеждат се десетки милиони наименования продукция, като се използва трудът на множество групи работници. В тази ситуация по какъв начин могат да се разкрият и регулират условията за балансиране на продукцията, ресурсите и цените, каква информация е необходима за това и как тя може да бъде обработена? До създаването на действащите модели на междуотрасловия баланс всички тези въпроси ни се струаха много мъгляви. В. Леонтиев даде ясни постановки за тях и набеляза конструктивни подходи за тяхното решаване. Разработените от него таблици и математически модели широко отвориха прозорец в новия икономически свят — света на отрасловите взаимодействия.

Изчисленията, свързани с междуотрасловия баланс, позволяват да се оценяват не само преките, но и косвените резултати от едни или други изменения в мащабите, технологията и структурата на производството, потребителското търсене, инвестиционната сфера, външната търговия, съотношенията между цените и доходите и т. н. Например едрата промишлена фирма може да направи прогноза какво влияние върху другите отрасли на икономиката ще окаже разширяването на производството на продукция или установяването на нови цени на другите отрасли.

Правителството получава инструмент за съпоставяне на народностопанските резултати от различните варианти на инвестиционната и данъчната политика, външната търговия, военните разходи и т. н. Разбира се, всичко това се прави често и без междуотраслови баланси, но тогава многократно нараства вероятността за сериозни грешки, особено поради несъобразяването с междуотрасловите връзки.

Първата построена от В. Леонтиев таблица на междуотрасловия баланс на САЩ (за 1919 г.) е обхващала 44 отрасли. Тя също така детайлно е разшифрвала крайното използване на продукцията (личното и държавното потребление, капиталовложенията, износа и вноса и т. н.) и състава на добавената стойност (амортизацията, работната заплата, печалбата, рентата и т. н.). На основата на информацията, съдържаща се в таблицата, той за пръв път в света извършва изчисления по системата от уравнения на междуотрасловите връзки. Съществуващите тогава изчислителни устройства обаче са позволявали да се решават системи, съдържащи не повече от 10 линейни уравнения. Поради това на В. Леонтиев се е наложило да агрегира изходната 44 отраслова таблица в матрица 10×10 . Той поставя тогава „непосилни“, но стимулиращи перспективни задачи пред създателите на нови изчислителни машини, пред специалистите по изчислителна математика. В. Леонтиев винаги ще бъде сред първите икономисти, използващи новостите на изчислителната техника. Той със смях си спомня за работата с механичната изчислителна машина (струва ни се вече, през време на войната). Тя приличала на голяма преса и като извършвала изчисления, вибрирала като стар трактор. Всичко наоколо било залято с масло, от което се налагало да се работи със специално защитно облекло.

Принципът на В. Леонтиев е бил да публикува само трудове, в които е направен пълен количествен анализ. Поради това той отпечатва първата статия за своя метод едва през 1936 г. Главната част на статията е заемал анализът на първия междуотраслов баланс на САЩ. По-нататък темпът на изследванията и техните обобщения значително се ускорява. Заедно с група сътрудници ученият завършва работата си върху баланса на САЩ за 1929 г., а през 1941 г. публикува книгата „Структура на американската икономика, 1919—1929“, призната по-късно за класическа.

Интересът към междуотрасловия баланс се повишава значително, особено от страна на промишлените. През войната В. Леонтиев получава поръчки от правителството на Фр. Рузвелт, което оценило високо възможностите на метода на междуотрасловия баланс за държавно регулиране на икономиката, особено при необходимостта от нейното структурно преустройство в хода на войната и след нейното завършване. Тогава той работи като началник на икономическия отдел на Бюрото за стратегически разработки, обаче се отказва от непосредствена дейност в правителството на САЩ, като се стреми да запази своята независимост и не желае, по неговите думи, „да се забърква“ в политически въпроси. Главното е, че построяването на междуотрасловите баланси става държавна дейност. Към събирането на информацията сега се привличат правителствени организации. Съставят се баланси на САЩ за 1939 г., а по-късно и баланс за 1947 г., който обхваща примерно 400 отрасли.

Новата принципна черта на междуотрасловия баланс на В. Леонтиев намира израз в синтеза на теорията за възпроизводството, метода на математическото моделиране и начините за систематизация и обработка на икономическата информация. Предшественици на междуотрасловия анализ в икономическата теория и математическото моделиране бяха „икономическата таблица“ на Ф. Кене, схемите за общественото възпроизводство на К. Маркс и моделът за общото икономическо равновесие на Л. Валрас. Но ученият отиде много по-далеч в конкретизацията на теоретичните подходи и тяхното практическо използване. Не случайно го наричат най-практичния теоретик-икономист. Твърде често изводите на В. Леонтиев са опровергавали разпространените теоретични възгледи, основани на абстрактни разсъждения. Един от най-известните примери е „парадоксът на Леонтиев“.

Много години господстваше убеждението, че САЩ като страна с изобилни капацитет и ограничен пазар на работна сила, с високо заплащане на труда трябва да осъществява външноикономическите си връзки с останалия (по-беден) свят по такъв начин, че в износа му да преобладават капиталоемки стоки, а във вноса — по-трудоемки. Леонтиев показва, че като се имат предвид косвените междуотраслови връзки, САЩ „експортират“ труд и „импортират“ капитал.

Подобни парадокси в дейността на В. Леонтиев и на ръководения от него колектив, разрушаващи стереотипите в мисленето на политиците и икономистите, не бяха малко. Още през 1942—1943 г. той опроверга предсказанията, че следвоенната конверсия на промишлеността неизбежно ще доведе до масова безработица. Въпреки разпространеното убеждение за неизбежността от спадане търсенето на продукцията на стоманодобивната промишленост на САЩ ученият доказа (и това се потвърди), че благодарение на разширяването на строителството и на масовата реконструкция търсенето на стомана ще нарасне. Значително по-късно, като анализира влиянието на автоматизацията върху икономическата система, В. Леонтиев показа, че нейното главно социално следствие ще бъде не абсолютното съкращаване на заетостта, а дълбоките структурни изменения, в т. ч. и в структурата на заетостта. Обща черта на всички посочени примери е изчисляването ефектите на косвените междуотраслови взаимодействия, които като правило не се долавяха от привържениците на правдоподобни, но опростени обяснения на процесите, протичащи в икономиката.

Методът на междуотрасловия анализ на В. Леонтиев откри широк простор за количествени изследвания на структурните и динамичните закономерности и на капиталистическата, и на социалистическата, и на смесената икономика. Благодарение на това се изясниха много „вечни“ проблеми на икономическата теория: природата и измерението на „повторната сметка“ на стойността в кръгооборота на общественото производство, взаимните връзки между материалните и стойностните пропорции, различията между концепциите за ценообразуването и т. н. И ако в нашата описателна политикономия дълги години се преповтаряха такива догми като например за закона за преимуществения растеж на производството на средства за производство, то в трудовете за междуотрасловия баланс този и много други проблеми на теорията за възпроизводството вече отдавна бяха окончателно „закрити“.

Развитието на идеята

След войната В. Леонтиев основава Харвардската лаборатория за икономически изследвания, която става научен център за по-нататъшна разработка и практическо приложение на метода на междуотрасловия баланс, като получава субсидии от частни фондове и от държавни организации. На работа в лабораторията са привлечени надарени и енергични учени, които по-късно тласнаха значително напред теорията и методологията на междуотрасловия баланс. Тук стажуват млади хора от много страни. В. Леонтиев е непрекъснато директор на лабораторията чак до нейното закриване през 1973 г.

През 1951 г. излиза от печат втората монография на В. Леонтиев „Структура на американската икономика, 1919—1939“, а през 1953 г. — книгата „Изследвания на структурата на американската икономика“, подготвена заедно със сътрудници на лабораторията. Двете книги са преведени на няколко езика. Методът на В. Леонтиев получава международно признание.

В края на 40-те — началото на 50-те години много страни започват да разработват междуотраслови баланси и да ги използват в прогнозирането на социално-икономическото развитие. Тази дейност придобива особени размери във Франция, Холандия, Норвегия, Италия, Япония и други страни с развита система на държавно регулиране и програмиране. В края на 50-те години изследванията на меж-

дуотрасловите връзки започнаха бързо да се развиват и в социалистическите страни. Общото число на страните, в които са построени междуотраслови баланси, очевидно вече надхвърля 80.

Главна насока в творческите търсения на В. Леонтиев става разширяването на сферата за приложение на метода на междуотрасловия анализ. Тя обхваща проблемите за икономическата динамика и инвестиционните процеси, взаимодействието на производството и околната среда, междурегионалните и външноикономическите връзки, икономиката на въоръженията и конверсията, въздействието на автоматизацията върху заетостта и структурата на икономиката и мн. др. Ученият проявява поразително остроумие в разпространението на междуотрасловия подход върху нови, качествено разнообразни области на изследването. Така е било например при създаването на модела за взаимодействието на икономиката с околната среда (той е включвал и матрицата на междуотрасловите връзки, и коефициентите за производството, и унищожаването на замърсителят) или на глобалния междуотраслов модел (съединяване матриците на регионите в света с коефициентите на структурата на световната търговия). Много икономисти след това се учудваха на простотата, даже на примитивността на моделните конструкции, обаче възниква въпросът защо такива решения по-рано на никого не са идвали на ум. Други научни колективи, пред които са поставяни тези проблеми, се опитаха да използват по-сложни и уточнени методологични подходи, но рядко някой е имал възможност да издържи конкуренцията с екипа на В. Леонтиев.

В рамките на новите приложения на метода се проследява логиката на конструктивизма. В. Леонтиев не се отказва от първия най-прост модел на междуотрасловия баланс, а го използва като основен градивен модул. По същество той прилага два начина за построяване на по-сложни модели: 1) разширяване матрицата на междуотрасловия баланс по пътя на включването в нея на нови зависимости (например производството, замърсяването, очистването или получаването на доходи и тяхната реализация на потребителския пазар); 2) обединяване матриците на междуотрасловия баланс (на отделните региони, както в междуотрасловите модели или на отделните периоди, както в динамичните модели).

Успоредно с това той се занимава с разнообразни проблеми на теоретичния анализ и икономическата политика. Диапазонът на неговите научни интереси е много широк: анализът на теориите на Маркс и Кейнс, приложенията на математиката в икономиката, теориите за парите и цените, международната търговия, статистическите индекси, механизъмът на търсенето и предлагането, икономическите цикли, машината и човекът, ефективността от концентрацията на производството, икономическата оценка и избора на насоките на техническия прогрес, отношенията между развитите и развиващите се страни, икономиката и планирането в СССР. . . Трудно е да се завърши този списък. В. Леонтиев обобщава своите изследвания в два тома „Икономически есета“, излезли от печат през 1966 и 1977 г., а след това преведени на френски, испански, италиански, японски и унгарски език.

През 1973 г. той получава Нобелова награда за икономика. (С тази висша научна награда преди него са били удостоени само шест икономисти.) Темата на неговата реч при връчването на наградата е била анализът на взаимодействията между развитите и развиващите се страни. В нея той е направил изчисления на свой модел за развитие на световната икономика до 2000 г., в който всички страни от света са обединени в два региона (развити и развиващи се), като във всеки регион са обособени по три окрупнени отрасли. Този ескизен модел стана отправен момент за проекта „Бъдещето на световната икономика“, изпълняван от група американски специалисти под негово ръководство. Методологична основа на проекта беше глобалният междуотраслов модел (15 региона, 45 отрасли), с помощта на който са анализирани алтернативните сценарии на световното развитие през 1970—2000 г. Тази монография излезе в САЩ през 1977 г., а след това беше преведена на единадесет ези-

ка (в т. ч. и в СССР). По това време той вече оглавява организираня от него Институт за икономически анализ към Нюйоркския университет.

В. Леонтиев възпита няколко поколения блестящи изследователи. В Харвардския университет, където той много години води курс по икономическа теория редица проблемни семинари, негови студенти са били бъдещите нобелови лауреати П. Самуелсон и Р. Солоу. Цели 11 години той е председател на Дружеството на младите учени, което отпуска стипендии на способни студенти и аспиранти. Неговата школа в Харвардския университет преминават такива световноизвестни специалисти като У. Айзард, Х. Ченъри, П. Кларк, Д. Дюзенбъри, Л. Мозес, К. Алмон, А. Картър, К. Поленске, П. Петри и мн. др. Огромно е въздействието му върху икономико-математическите, информационно-икономическите, структурните и прогностичните изследвания във всички страни на света.

Какво е съотношението между метода на междуотрасловия анализ на икономиката и другите съвременни методологични подходи, свързани с прилагането на математиката и изчислителната техника? Методът на практика доказва своята универсалност и способност към саморазвитие. Обаче в тази форма, в която го е развивал самият Леонтиев и неговите най-близки ученици, се наблюдават някои ограничителни „родови“ признаци.

В. Леонтиев предпочита да има работа само с линейни зависимости и почти не използва оптимизационните модели, въпреки че е работил непосредствено с един от първооткривателите на линейното програмиране Дж. Данциг и признава полезността на техниката на оптимизационните изчисления. Аналогично е неговото отношение към моделите на икономическото равновесие: като признава Валрас за свой теоретичен предшественик, той не тръгва по пътя на построяването на приложни междуотраслови модели за икономическо развитие, което са направили по-късно неговите последователи. Казаното се отнася в по-голяма степен до методичния и техническия маниер на самия Леонтиев, отколкото до възможностите на създадения от него метод.

През последните десетилетия се извършва непрекъснато разширяване и обобщаване на методологията на междуотрасловия анализ. Едновременно с „класическите“, чисто балансови модели (както е при В. Леонтиев) се появяват междуотраслови оптимизационни модели, междуотраслови модели на икономическото взаимодействие (частен случай на които са моделите на равновесието) и интегрирани модели на народното стопанство, включващи междуотрасловия баланс в качеството му на особен блок. Докладите за построяването и прилагането на модели от подобен тип непременно се включват в програмата на международните конференции по метода input — output. В. Леонтиев се отнася лоялно към тези насоки за обобщаване на неговия метод, като едновременно се предпазва главно от преоценката на формалните преимущества на по-общите математически конструкции и тяхното неадекватно използване.

Сериозни обобщения на методологията на междуотрасловия анализ са направени от съратниците и учениците на В. Леонтиев. Така известният модел ИНФОРУМ, създаден от К. Алмон, обединява около междуотрасловия баланс моделите за вземане на решения в областта на потребителските разходи, инвестициите, международната търговия и т. н. Еволюцията на метода е очевидна и в посочения вече проект „Бъдещето на световната икономика“, където моделите на междуотрасловия баланс се допълват с макроикономическите модели. При това и други авторитетни научни школи все по-често използват междуотраслови баланси. Така един от най-големите специалисти по иконометрични методи — лауреатът на Нобеловата награда Л. Клайн, е включил блока на междуотрасловия баланс в своя Уортоновски модел.

Методът на междуотрасловия анализ продължава своето развитие и разпространение в икономическата теория и практика.

Признанието в родината

Какво е влиянието на В. Леонтиев и на неговата школа върху икономическата наука и икономическата практика в СССР? Този въпрос има дълга история с няколко цикъла, които отразяват измененията в политическия климат в нашата страна.

Повишен интерес към трудовете на В. Леонтиев в СССР се проявява едва през втората половина на 50-те години. Започналото политическо „затопляне“ съдейства за преодоляване на затвореността на отечествената икономическа наука. Зава за преодоляване на затвореността на отечествената икономическа наука. Запознаването с идеите на междуотрасловия баланс открива привлекателни възможности за повишаване реалността на разработваните планове с помощта на използването на математиката и електронната изчислителна техника. Начело на групата ентусиасти на междуотрасловия баланс застана акад. В. Немчинов, който направи много за установяването на връзки между икономистите на Запада и Изтока. Именно той организира поканата на В. Леонтиев в СССР. След 34 години В. Леонтиев видя отново своята променена родина.

Значително събитие в научно-икономическия живот в СССР е публикацията на превода на труда на В. Леонтиев „Изследвания на структурата на американската икономика“. Той се чете в кръговете на учените и практиците с повишен интерес. Почти едновременно са публикувани подробни рецензии за книгата в списанията „Вопросы экономики“, „Плановое хозяйство“ и „Вестник статистики“. Рецензиите допринесоха за нейното популяризиране, но във форма, характерна за епохата на идеологическото противопоставяне. Авторите на рецензиите — твърде компетентни учени, от една страна, разкриваха дълбокото съдържание на книгата, а, от друга — усърдно предпазваха от преоценка на нейните достойнства и личния принос на В. Леонтиев. Рецензиите гъстееха от изрази „буржоазна ограниченост“, „апологетична същност“, „идейно банкрутство“ и т. н. Говореше се за „несъстоятелност“ на метода на В. Леонтиев, произтичаща от неговата буржоазно-апологетична позиция. Тогава беше прието да се пише така, обаче на привикналия към политически шум внимателен читател споменатите „бисери“ ни най-малко не попречиха да видят главното.

Естествено В. Леонтиев е чел всички тези рецензии, но разбирайки добре всичко, не взе позата на обиден. В статията си „Упадък и подем на съветската икономическа наука“⁶ той отначало дава следната убийствена характеристика: „Съветската наука... икономическа наука повече от 30 години се намираше в застоино състояние, та... икономическа наука повече от 30 години се намираше в застоино състояние, беше практически безплодна — един гигантски безстрастен и неподвижен монумент на Маркс, с множество надзиратели, грижещи се за него, с живи цветя, полагани към неговото подножие, с различаваща се последователност и с редици дисциплинирани посетители, минаващи в безкраен поток покрай него.“ Но по-надатък той позитивно оценява изменението в съветската научна икономическа среда, в т. ч. и изменящото се отношение към метода на междуотрасловия баланс.

Отначало, пише той, „това бяха типичните полемични нападки против „буржоазната икономическа наука“, публикувани понякога във „Вопросы экономики“ и в други подобни съветски списания. Постепенно полемичната част на тези прегледи ставаше по-кратка и не така озлобена, а пък фактичното описание на новите методи — по-систематично и подробно... След като „осиновиха детето“, с огромно усърдие пристъпиха към изследване на въпроса за неговия интелектуален произход. В края на краищата беше намерено приемливо съветско-руско родословие.“ Последната фраза говори за спора по повод на приоритета: може ли В. Леонтиев да се смята за създател на метода на междуотрасловия баланс, като се има предвид, че първият създател на метода на междуотрасловия баланс, който съдържаше окрупнена таблица на междуотрасловите връзки, беше разработен в СССР през 1923—1924 г. В. Леонтиев не участва в този спор. В целия свят е общопризнато, че разгърнатата теория, методология

⁶ Вж. Foreign Affairs, 1960, Т. 38.

и практика на междутрасловия анализ беше създадена от него. И не е известно дали у нас (разбирай в СССР — б. прев.) биха си спомнили за родословието на ме-тода на междутрасловия баланс, ако не бяха неговите трудове, публикувани на Запад.

Аналогична е и историята с признаването на Л. Канторович — създателя на линейното програмиране, единствения съветски учен-лауреат на Нобелова награда за икономика (1975 г.). Във всеки случай, пише В. Леонтиев, оригиналният принос на Канторович не беше забелязан и признат, докато информацията за новите разработки на Запад не достигна до Москва и не беше прието решение на високо равнище да бъдат поставени в служба на „социалистическото планиране“.

Като характеризира големия интерес на съветските икономисти към метода на междутрасловия баланс и отделя необходимото внимание за разгръщане на изследванията и практическите работи, в същата статия В. Леонтиев прави оптимистичен извод относно перспективите за засилване на научната база на съветското планиране и повишаване балансираността на народното стопанство. Тази прогноза се оправда напълно през 60-те години.

ЦСУ на СССР разработи през 1989 г. отчетен междутраслов баланс в ценно-стен израз (за 83 отрасли) и първи в света междутраслов баланс в натурален израз (по 157 позиции). Едновременно с това в тази област се разгрънаха приложения дейности в централните планови органи (Държавния планов комитет и Държавния икономически съвет на СССР) и в техните научни организации. Първите планови междутраслови баланси в ценностен и в натурален израз бяха построени през 1962 г. По-нататък дейността беше разпространена върху всички съюзни републики и икономически райони на РСФСР. Излизат от печат оригинални монографии на съветски автори по разнообразни проблеми на междутрасловия баланс. Създават се научни резерви за по-широко приложение на междутрасловите модели в практиката на планирането на народното стопанство на СССР и на републиките. През 1967 г. за успехи в изследването в тази област на група учени беше присъдена Държавната награда на СССР. С пълно основание може да се говори и за създаването на съветска школа за междутраслови изследвания, която има свои собствени достижения и активно сътрудничи с чуждестранните учени.

В. Леонтиев поддържа контакти със съветските си колеги. Неговата популярност в обществените кръгове и благосклонността към него на средства-та за масова информация твърде много нараснаха, след като той стана Нобелов лауреат. Но академичните издания все още запазват хладната и проявяват ортодоксална жестокост. Така например статията за В. Леонтиев в „Енциклопедически словарь“ (1986 г.) завършва с критика за игнорирането на антагонистичните противоречия на капитализма. А във финала на статията в „Экономическая энциклопедия“ (Политическа икономия) съвсем неочаквано е написано: „... Методът на икономическия анализ „разходи — производство“ на Леонтиев не е лишен от много опростявания, които затрудняват неговото използване за оптимизиране на народното стопанство“ (Нобелевская премия — 1973). Да сравним тези оценки с текста в „Международная энциклопедия социальных наук“. Тук името на В. Леонтиев се поставя наравно с Адам Смит и с другите водещи икономисти „чиито идеи оставиха неизгладими следи в историята на икономическата мисъл“. Очевидно коментариите са излишни. Няма съмнение и в това, че избирането на В. Леонтиев в Академията на науките на СССР ще застави нашите издатели да внесат изменения в официалните статии за него.

Какво е отношението на В. Леонтиев към Съветския съюз? Той твърде често идва в страната, интересува се от най-разнообразните въпроси на нашето развитие, като преживява болезнено икономическите несполуки и се радва на всички успехи.

Да посочим характерен епизод. През 1977 г. Василий Василиевич посещава у нас два театрални спектакъла. Впечатлението му е такова, че когато се връща в Америка, той пише: „Аз видях две оригинални, пленителни представления, същест-

вуването на които по някакъв начин се изплъзна от вниманието на нашите чуждестранни кореспонденти, които понякога ни съобщават театрални новини“. Така В. Леонтиев започва своята театрална рецензия в списание „Партизан ревию“ за двата спектакъла: „Другарю вярвай...“ посветен на А. Пушкин, постановка на Ю. Любимов, и „Историята за коня“ по Л. Толстой, поставен от Г. Товстоногов. Списанието поръчва тези рецензии, без да знае, че авторът е Нобелов лауреат по икономика. Василий Василиевич е бил безкрайно горд от това.

В. Леонтиев най-енергично подкрепи идеите за преустройството на икономиката, политиката и обществения живот в Съветския съюз. На тази теми той публикува статии в САЩ и в европейските страни, като изказа своите възгледи и в многочислени интервюта. През последните две години В. Леонтиев е суперзвезда на съветската преса. Печатат се негови статии в „Коммунист“ и „Правда“, „Известия“, „Комсомольская правда“, „Литературная газета“, „Аргументы и факты“, „Эхо планеты“. Авторитетът му е огромен.

И планирането, и пазарното саморегулиране

Преустройството на съветската икономика издига на авансцената проблемите за пазара. Можем да разберем нашите многочислени кореспонденти, които жадуват да чуят от В. Леонтиев препоръки относно методите на пазарното регулиране. Той обикновено с желание изказва своето мнение, след което следват нови въпроси на същата тази модна тема. Едностранната „експлоатация“ на широката ерудация на учения за съжаление изтласква на заден план неговото научно амплуа, създава смесена представа за неговите позиции по методите за управление на националната икономика.

В. Леонтиев вероятно изглежда на новото поколение съветски читатели като твърд „пазарник“, но на Запад той вече отдавна е зачислен в редиците на „апостолите на планирането“. Къде е все пак истинският му образ? В неговата теоретична платформа няма противопоставяне на „пазара“ и „плана“, на частната предприемчивост и държавното регулиране. Той често използва сравнението на икономиката с платноходния кораб: частната инициатива, както вятър в платната, съобщава на икономиката своя импулс; планирането пък като кормило⁷ насочва икономиката в нужната посока. Американската икономика има слабо кормило. Не трябва да се прави така, както говореше Р. Рейгън: вдигнете платната, нека вятърът ги изпъне, и отидете в каютата да пиете коктейл. Така нас и на скалите ще ни отнесе, ще разбием яхтата. В Съветския съюз е обратно: вятърът не надува платната, поради това и кормилото не помага.⁸ Но Леонтиев не се съгласява с основния извод от книгата на харвардския професор М. Голдман „Предизвикателството на Горбачов“, че успех на съветското преустройство може да осигури само далеко отиващата ориентация към пазара. По негово мнение е необходимо определен баланс между използването на пазарния механизъм и регулиращата роля на държавата. А учениците и биографите на учения — А. Картър и П. Петри, пишат за неговия мироглед още по-категорично: „Геният на Леонтиев се вдъхновява от конкретните проблеми на своето време, от новите потребности и задачи на „социалистическото планиране“.

Според него, въпреки че пазарът на конкуриращите се продавачи може в края на краищата да доведе икономиката към социално ефективно равновесие, този процес ще бъде твърде забавен и крайно разточителен поради неправилно използваните ресурси. При това са неизбежни и крайно изострени социални напрежения. В книгата „Бъдещото влияние на автоматизацията върху работниците“ (в съавторство с Ф. Дучин) той влиза в полемика (по-нататък аз почти цитирам — А. Г.) с

⁷ Вж. например С и л к а, Л. Василий Леонтьев: апостол планирования. — В: Экономисты, Нью-Йорк, 1970.

⁸ Вж. Правда, 27. II. 1988.

поборниците на свободното предприемачество, които се изказват под лозунга „Дълбоко влизане в свободния пазар“ и настояват за решаване на проблемите чрез намаляване на работната заплата, помощи за безработните и социално осигуряване.

Усложняването на икономиката по убеждението на В. Леонтиев засилва значението на стратегическото планиране в национален мащаб. За своето разбиране на стратегическото планиране той писа многократно. В дадения случай ще се позова на неговата полемична статия в „Ню-Йорк Таймс“ (февруари 1981 г.). В нея той казва, че може да има два подхода към националната икономическа политика: единият е методът на пробите и грешките, а вторият — стратегическият (или плановият) подход.

Първият се състои в това, че се предлага комплект от различни политически мероприятия и ако той не доведе до успех, тогава се издига друг комплект. Ако тези мероприятия се провалят, тогава се заменят с трети. Понякога обаче се срещат опити да се смае публиката с някаква оригинална политика въпреки убеждението, че тя няма да заработи, да даде ефект. Подобен подход е обречен на провал поради факта, че политиката, насочена към някаква частна област като данъци, разходи, производство, труд, околна среда, външна търговия и т. н., ще оказва влияние не само върху тези сфери, към които е непосредствено адресирана, но ще предизвика непреднамерени и негативни отзвучи и върху другите области.

Стратегическото планиране, отбелязва В. Леонтиев, е насочено към получаването на вътрешносъгласувани описания на различните състояния, в които икономиката може да се окаже след прилагането на алтернативни комбинации на различните мероприятия на икономическата политика. За реализирането на подобен подход е необходима систематически организирана база от данни.

По-нататък Леонтиев ни навежда към мисълта, че междуотрасловите баланси в съчетание с националната система за информация могат да бъдат основен инструмент за стратегическо планиране. Той критикува американското правителство, което не полагало необходимите усилия за създаването на национална информационна система и за редовна разработка на детайлизирани междуотраслови баланси. За пример посочва Япония, където това се извършва с обединените усилия на 13 министерства под ръководството на специален комитет към Министерския съвет. Трябва да се каже, че и в други свои публикации В. Леонтиев поставя Япония на първо място в осъществяването на принципите на стратегическото планиране с използване на моделите на междуотрасловия баланс и смята, че с това твърде много се обясняват постиженията на японската икономика.

За Леонтиев, който разработи методологията на междуотрасловия анализ, приложим главно в условията на капиталистическата икономика, отказът от командното управление в СССР не се възприема като някаква изненада, която ограничава възможностите за прилагане на моделите на междуотрасловия баланс. Той препоръчва да се използва междуотрасловият модел за създаване на балансирана система от цени на едро като първо приближение към бъдещата система от пазарни цени. Подобни цени позволяват да се избягнат особено резките сътресения в икономиката при прехода към национален пазар. А на конференцията „Преустройството и светската икономика“, проведена в началото на 1989 г. в Ленинград, той предупреждаваше да не се фетишизират преимуществата на частната собственост и убеждаваше, че и държавните предприятия при подходяща система на управление могат да работят не по-лошо от частните. Като пример ученият посочи западногерманския концерн „Фолксваген“ и италианските предприятия.

Ограничаването на детайлното директивно планиране (което между другото никога не можеше напълно да се обхване от междуотрасловия баланс) не отменя необходимостта от държавно регулиране на основните междуотраслови пропорции, балансирането на структурната и инвестиционната политика. В същото време нараства значението на балансовата обвързаност на материално-веществе-

ните и трудовите пропорции с финансовите условия, доходите и икономическите нормативи. Засилването пък на социалната насоченост на народностопанските планове може да се опира на усвоената още в началото на 60-те години от научните организации на Държавния икономически съвет и на Държавния планов комитет на СССР методика за приложение на моделите на междуотрасловия баланс: да се започне разработката на плана с формулирането на конкретните социални цели, а след това на основата на междуотрасловия модел да се извършват многовариантни разчети, като се вземат предвид ограничените ресурси и се избират вариантите, които най-добре да отговарят на поставените цели. Както вече отбелязват, така и някои други възможности на междуотрасловите модели се използват в практиката на нашето планиране главно на стадията на предплановите разработки.

За съжаление повишеният интерес към личността на големия учен, към неговите възгледи и съвети все още не се съпровожда у нас с необходимата заинтересованост от по-нататъшно развитие на теорията, методологията и практиката на междуотрасловия анализ, в които така добре са изразени идеите на В. Леонтиев. Най-добрата благодарност към учения не са почестите и наградите, а използването и умножаването на неговия научен принос. Искане ни се да мислим, че очакваната публикация на книгите на В. Леонтиев „Междуотрасловата икономика“ и „Икономически есета“ ще възбуди повишен интерес към прилагането на междуотрасловия анализ в СССР.